

Zdenka Braunerová, Claudelova „fortnýřka“ v Praze

Brigitte Brauner

Minulost naší přítomnosti neustále dodává znamení a příměry a přítomnost zase odpověď na otázky, které nám položilo dřívější postavení. Tak pochopíme, že bytosti a věci, které se nám zjevují na naší klikaté cestě, nepřicházejí náhodou, a že naše cesta má tedy svou souvislost a slouží tajemné nutnosti.¹

Když je v listopadu 1909, po dvaceti letech diplomatické kariéry, z nichž čtrnáct strávil v Chile, Claudel jmenován konzulem v Praze, zcela přirozeně naváže styk se Zdenkou Braunerovou, švagrovou francouzského spisovatele Élemira Bourgese, člena akademie bratří Goncourtů. Mezi lety 1895 a 1900 totiž v Mallarméově kroužku ve Valvins u Fontainbleau, k němuž Bourges usazený v Samojs patřil, poznal Philippe Berthelot Helenu, důvěrnou přítelkyni Češky Anny Braunerové, v té době modelku a společníci malíře Armanda Pointa, a přebral mu ji. O několik let později se Anna stane jeho ženou.

[...] při večeři v Point à Marlotte byli stolovníci vyzváni, aby na kus papíru napsali jméno svého oblíbeného básníka. Élemir Bourges napsal Paula Claudela a Camille Mauclair uvedl: Četl a schválil. To vyvolalo všeobecný údiv; na tento podnět se Philippe Berthelot rozhodl se mnou seznámit, což učinil později ve Fu-čou.²

Spojení s Čechami skrze Annu tedy již existuje v pozadí, v této společnosti spisovatelů a umělců kolem Berthelota, který bude až do své smrti roku 1934 drahým přítelem a *deux ex machina* Claudelovy kariéry. Tajemné pouto jejich přátelství se datuje od oněch červencových týdnů roku 1904 u Claudela ve Fu-čou,³ kde oslnění Čínou u obou provází intenzivní milostná vášeň (Berthelot v této době žije s Helenou a Claudel prožívá dramatickou známost s Rosalíí Vechtovou). Přátelství mezi oběma osob-

1 Claudel, Paul: *Contacts et circonstances. Sur la banquette arrière*. In *týž: Œuvres en prose*, eds. Jacques Petit et Charles Galpérine. Paris, Gallimard (Bibliothèque de la Pléiade) 1965, zde s. 1113.

2 Claudel, Paul: *Journal. II. 1933–1955*, eds. François Varillon et Jacques Petit. Gallimard, Paris (Bibliothèque de la Pléiade) 1969, s. 228.

3 Philippe Berthelot, vyslaný ministerstvem zahraničí na dva roky do Asie, tu stráví tři týdny.

nostmi se rozvíjelo, jak dosvědčuje korespondence,⁴ a volba Prahy v roce 1909 vychází od Berthelota, v té době již velmi vlivného. Básníku diplomatovi se rýsuje perspektiva nejprve evropských konzulátů, pak další kontinenty a později hodnost velvyslance.

Zdenka Braunerová je svým původem, uměleckým povoláním a intelektuálním postavením významnou pražskou postavou. Řadu let sledovala pařížský život a francouzskou kulturu, a už proto je pro Claudela přirozenou volbou. Jakmile se pár usadí v Praze, bdí nad jejich pohodlím. Postupně se mezi nimi vytváří určitý soulad a Claudel si všímá uměleckého nadání Braunerové. A právě Braunerová Claudelovi otevírá bránu města a země, jejímž kulturnímu dědictví a historii on tak dobře rozumí — mnohem lépe než její přítomnosti, vývoji nebo aspiracím.

Cílem této studie je přiblížit tuto prvořadou osobnost, jíž byla Braunerová v té době ve své zemi, i její zdánlivou „vedlejší roli“, kterou hrála v claudelovské historii. Shromáždění stop tohoto krátkého, ale hlubokého setkání, by mohlo napomoci lepšimu pochopení představy, kterou Claudel získal o Čechách a vyslovil ve svém díle.

KDO JSOU CLAUDEL A BRAUNEROVÁ V ROCE 1909

Ona pochází z velkoburžoazní pražské rodiny, katolické a zároveň horlivě vlastenecké, jejíž kořeny jsou smíšené — francouzské, německé a české. Rodině vládne otec František, politicky angažovaný ve staročeské straně po boku Riegera a Palackého, ústřední postava obrozeneckého hnutí a národních vystoupení v době revoluce v roce 1948. Zdenka narozená v roce 1858 a vychovaná v ovzduší ideových debat v této rodině, projevuje bezvýhradné nadšení pro francouzskou kulturu, jeden z prvků české identity v druhé polovině 19. století. Obdařená hyperaktivním temperamentem a životním zápalem, který jí vydržel až do smrti, volně rozvíjela své umělecké nadání. Od roku 1885 navštěvovala tato svobodná, angažovaná žena akademii Colarossi a v prvním období ji můžeme označit za méně významnou malířku Barbizonské školy, kde pravidelně pracovala. Díky svatbě své sestry s Élemiem Bourgesem se přiblížila k Mallarméovu kroužku, který se každé léto scházel ve Valvins u Fontainebleu. Potkala tu mimo jiné bratry Marguerittovy, Camilla Mauclaira, Armanda Pointa, Jorise-Karla Huysmanse a Odilona Redona... Ve stejné době provází české umělce a spisovatele, kteří se rovněž přijeli učit do Francie: nejprve svou první lásku Antonína Chitussiho, dále Alfonse Muchu, sochaře Františka Bílka, později spisovatele Julia Zeyera a mnohé další.

Po nešťastné lásce k Chitussimu a Zeyerovi, povrchní náklonnosti k Huysmansovi a trochu kvapném přátelství se svým švagrem Bourgesem, možná provázenými nespokojeností s vlastním uměním nebo prostě steskem po domově, se po smrti matky v roce 1894 vrátila do Čech. Toto druhé období jejího života otevírá nové poslání: z řádné malířky se změnila v nadanou grafičku a začala se věnovat leptu, perokresbě a kresbě uhlem. „Měla jsem dojem, že Praha volá po grafice a že v leptu je možné její kulturu a krásu povznést,“ píše v dopise Bourgesovi.⁵ Vznikla tak řada vzácných grafík zachycujících čtvrti staré Prahy před jejich „asanací“. Pod vlivem spisovatele

4 *Cahiers Paul Claudel* 1. Gallimard, Paris 1959.

5 Korespondence Bourges — Braunerová, LA PNP, f. Zdenka Braunerová.

Viléma Mrštíka, s nímž byla nějakou dobu zasnoubena, se začala věnovat knižní ilustraci a bibliofilii, za což si vysloužila velké uznání. Po svém návratu do Prahy spolupracovala s *Moderní revuí*, která byla oporou symbolistické a dekadentní umělecké školy, přicházející z Anglie a Francie, a jejímž heslem bylo „Umění, literatura a život“. Zde v roce 1899 publikoval své první články spisovatel a novinář Miloš Marten, od roku 1901 nerozlučný přítel Braunerové. V roce 1902 jako první přeložil do češtiny Claudelův dramatický soubor *L'Arbre* (1901, Strom) a v roce 1905 Bourgesův román *Les oiseaux s'envolent et les fleurs tombent* (1893, Ptáci odletí a květy opadají).⁶

Braunerová a Marten sdílejí stejné ideály: horlivý katolicismus, obranu barokní tradice a nesmiřitelné vlastenectví v rámci federalizovaného Rakouska. Nesouhlasí s převládajícími proudy masarykovského myšlení, jimiž je prosycena česká společnost. Ve stejné době se Zdenka obrací zády k množícím se uměleckým avantgardám tohoto období. Rozchází se se spolkem Mánes, který v roce 1902 organizuje Rodinovu výstavu v Praze, během níž s umělcem udržuje intenzivní kontakt.⁷ Přesto ale zůstává přítomná a uznávaná na veřejné scéně. Plně se věnuje lidovému umění, sklářství a grafice, které jako umělecká díla vyjadřují její vlastenectví. Když Claudel dorazí do Prahy, tohoto „venkovského“, ale vzrušeného města, Braunerová ve svých dvaapadesáti letech již jde proti proudu, uchvácená minulostí, „na zadním sedadle“, jak později řekne spisovatel:

*Celý svůj život jsem se snažil směřovat vpřed a vymanit se z té melancholie, té lítosti nad minulými věcmi, která nikam nevede a jen oslabuje charakter a obraznost... Ve voze jsou přední a zadní sedadla; jsou lidé, kteří pozorují vzdalující se minulost, jiní, kteří pozorují nadcházející budoucnost.*⁸

On sedí na předním sedadle, kde se usadil po zmatcích ve Fu-čou. „Blahobyt usnul“, píše André Gidovi 27. ledna 1909:⁹ pravděpodobně již ovlivněn chladem, stěhováním, vzdáleností od zdejších obyvatel... Když ve svých dvačtyřiceti letech přichází do Prahy, je to v každém případě člověk v plném rozkvětu sil, profesionál a spisovatel. Po milostné vášni, kterou prožil ve Fu-čou, se roku 1906 oženil s Lyoňankou Reine Sainte-Marie Perrinovou. Solidní rodina, jakou si jen mohl přát: přicházejí děti, jedna z dcer, Reine Amélie, spatří světlo světa v únoru 1910. Její kmotrou bude Braunerová. Se jmenováním do Prahy nabírá jeho kariéra pod Berthelotovu záštitou nový směr. Berthelot také dává spisovateli diplomatovi zelenou, aby mohl oficiálně publikovat svá díla. Claudel, plný tvůrčího elánu, se zařadil mezi autory *La Nouvelle Revue Française*. Jakmile se však (v červnu) vrací do Tchien-ťin, ožívají v něm roky strávené

6 Renata Listílková jej analyzuje ve studii *Les amours tchèques d'Élémir Bourges* (in: Hana Vojšínová-Jechová /ed./: *L'image de la Bohême et des Tchèques dans les lettres Françaises. Réciprocité culturelle des Français, Tchèques et Slovaques*. Presses de l'université de Paris-Sorbonne, Paris 2004, s. 93–112). Podobně jako Bourgesova biografka Gisèle Marie a další kritici spatřuje „v srdci zápletky“ Bourgesův citový vztah k oběma sestrám Braunerovým.

7 Korespondence Rodin — Braunerová, Musée Rodin, Paříž.

8 Cituje François Varillon ve stati *Accompagnement* (in: *Cahiers Paul Claudel* 1. Gallimard, Paris 1959, zde s. 200).

9 Gide — Claudel. *Correspondance. 1899–1926*, ed. Robert Mallet. Gallimard, Paris 1949.

v Číně. Praha bude obdobím účtování mezi dvěma fázemi života, první zastávkou na povinné dráze v evropské diplomacii, než nastoupí někde dál, a také obdobím intenzivní literární práce.

OD HÁČKU NA LÍMEC KE KRESBĚ

Ačkoli je život vedl zcela opačným směrem, docházejí Claudel a Braunerová ke shodě založené na jedné straně na zkušenostech Zdenky Braunerové s intelektuální společností a životem v Paříži a na druhé na společných idejích: intenzivní katolické víře, lásce k umění a přírodě a zájmu o svět. Sbližují je temperament, venkovský cit pro život, smích a nezdolná energie. Oba se vyznačují jistou nenasytostí po životě, občas krutou, často ale prudkou a veselou.

U Braunerové spolu s obdivem přichází přirozená úleva, bezvýhradná úslužnost projevující se ve třech oblastech: mladému páru pomáhá prakticky, k tomu se připojuje umělecká podpora a nakonec jim odhaluje české kulturní bohatství. Snadno si to ověříme v korespondenci vydané Václavem Černým.¹⁰ Dochovalo se 46 dopisů mezi Paulem Claudelem a Zdenkou Braunerovou, z nichž 43 spadá do období od 7. listopadu 1909 do 3. září 1914. Pouze 2 dopisy z těchto 43 jsou od Braunerové, jeden z 3. září 1910, druhý z 25. dubna 1913.

Praktická pomoc: úplně první Claudelovy dopisy se týkají potřeb domácnosti: bytu, hospodyně, nábytku:

7. listopadu 1909 *Chceme si najít dům se zahradou na předměstí Prahy s nájmem 3500 až 4000 korun...*

16. února 1910 *Jak je to s dnešním programem stěhování? Mohla byste mi prosím poslat vlakový jízdní řád a zlacený háček na límec, který je v černé krabičce v ložnici?...*

Braunerová přijímá tuto skromnou, ale důvěrnou roli se vši vážností. 3. září 1910 píše: „Psala jsem paní Claudelové a nabídla jsem jí svou pomoc pro případ, že bude po příjezdu do Prahy unavená. Pokládám to za nejvyšší důkaz jejího přátelství.“¹¹

Umělecká podpora: počínaje listopadem 1910, skoro rok po Claudelově příjezdu do Prahy, a po dobu, která jeho pobyt v Praze přesahuje, oslovuje Claudel ilustrátorku. Žádosti zmíněné v deseti dopisech se týkají devíti ilustrací uvedených v „popisném seznamu“ jejího díla, který sestavil Prokop H. Toman.¹² Zmíněny byly také ve studii G. Marie Stuart *L'œuvre graphique de Zdenka Braunerová pour Paul Claudel*, publikované v roce 1963 v české exilové revui *Rencontres*.

20. listopadu 1910 *Malá kresba Hradčan a svatého Jana Nepomuckého*; 25. června 1911 „rytina k *Rukojmímu*“; 9. února 1912 „ještě jedna malá prosba: mohla byste mi udělat malou kresbu v duchu těch předchozích s Troskami jako doprovod ke *Zvěstování*

¹⁰ *Cahiers Paul Claudel* 9. Gallimard, Paris 1971.

¹¹ Tamtéž, s. 179.

¹² Toman, Prokop H.: *Zdenka Braunerová. Popisný seznam grafického díla*. Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Praha 1963.

panně Marii?“ Od iniciál pro *Ódy* a návrh pro *Hymny*, zmíněné 16. dubna 1912, až po *ex libris* s nosorožcem, inspirované náčrtkem otce paní Claudelové, panem Sainte-Marie Perrinem, o něž Claudel žádá 13. února 1913, přes kresbu pro *Tuto hodinu mezi jarem a létem*, zmíněnou 7. září 1912 — všechno bude vykonáno více či méně rychle, ale s potěšením a především podle instrukcí. Umělecká přítelkyně pro francouzského básníka odloží stranou vše, co představuje její originalitu, její českou vynalézavost. Tyto prosté a vytríbené „pokorné“ viněty jsou zcela vzdálené bohaté grafice, jakou Zdenka rozvíjela ve svých ilustracích od roku 1895.

28. dubna 1914 posílá Claudel Braunerové z Hamburku poslední žádost: „Byla byste tak laskava a mohla mi udělat kresbu jako doprovod k mým náboženským básním, které mají vyjít? Však víte, Chrám nebes viděný skrze rokokovou bránu [...]“. Nic než tato viněta nemůže lépe symbolizovat Claudelův přechodný pobyt v Praze. Čína je stále v něm. Vidí ji stále i skrze české baroko. Braunerová to pečlivě tlumočila.

Uvedení do Čech: Braunerová je ciceronem, průvodcem, který během nesčetných pražských procházek zmíněných v *Deníku*¹³ uvedl Claudela do městských kostelů a důvtipně mu otevřel brány baroka a také jej svede k nezapomenutelnému výletu po českém venkově. 2. září 1911, jen tři týdny před Claudelovým odjezdem do Frankfurtu, se oba sejdou ve vlaku a absolvují spolu dvoudenní vyjížďku do okolí Turnova, města ve středu kraje pokřtěného na „Český ráj“.

O této chvíli velké milosti, bohatství, které naplní Claudelovy myšlenky, referuje s velkou jemností Zdenka v dlouhém dopise své sestře Anně Bourgesové 3. listopadu 1911. Dopis vyznívá jako velmi jasnozřivá a melancholická bilance jejího vztahu s konzulem spisovatelem.

Společně jsme pokračovali až k malé vesničce schoulené pod Hrubou Skálou. Claudel si stejně jako já nesl raneček uvázaný na zádech a vypadal jako člověk bez domova... vydali jsme se do lesa [...]. Ty úžasné, fantasticky vyhlížející skály porostlé stromy tyčícími se do závratné výšky, to byla podle něj Čína. [...] Druhého dne zrána jsme vyrazili směrem k Troskám. Už to jméno ve mně vyvolává dojem nesrovnatelné krásy. Tento kraj vypadá jako kulisy nějaké tragédie. Claudel si jej, hned jak jej spatřil, zvolil pro své nové drama Zvěstování Panně Marii.¹⁴

Bylo načase: tři týdny po zjevení z Turnova, přesně 26. září, byl Claudel jmenován do Frankfurtu a spěšně opouští Čechy. Trosky, které na básníka tak zapůsobily, se Braunerové stanou inspirací ke kulisám *Zvěstování Panně Marii*, uvedenému v Praze 6. února 1914.

CO SE STALO A CO ZBÝVÁ

Od pobytu v Praze se Claudelův život vyznačuje stabilizací soukromí — založil krásnou rodinu s pěti dětmi —, pravidelným postupem jeho diplomatické kariéry a roz-

13 Claudel, Paul: *Journal. I. 1904–1932*, eds. François Varillon et Jacques Petit. Gallimard, Paris (Bibliothèque de la Pléiade) 1968.

14 Publikováno in *Bulletin de la société Paul Claudel*, 1973, č. 51, s. 16.

vinutím jeho tvůrčího génia. V roce 1910 byl jmenován generálním konzulem, což je nezbytný stupeň před velvyslanectvím. V literární sféře je toto sotva dvouleté období, jak víme, velmi plodné. Básník pracuje na *Zvěstování Panně Marii*, píše *Svaté obrázky české*, *Kantátu pro tři hlasy* a zřejmě koncipuje *Třetí den Saténového střevíčku* umístěný do chrámu svatého Mikuláše na Malé Straně. K tomu se přidá redakce dvou *Slovenských pohádek* a také kniha o Číně.

Tři evropské posty v Praze, Frankfurtu a Hamburku, následující rychle po sobě v letech 1910 až 1914, jsou pro diplomata nezbytnou zkušeností před tím, než se vydá na cizí kontinenty. Claudel si v rámci svého pohledu na svět ujasňuje ideu Evropy, jejíž politická relevance nebo neadekvátnost se budou moci ukázat až později, v konfrontaci s válečnou zkušeností. I když podobně jako mnoho jiných francouzských politiků a intelektuálů nebyl schopen analyzovat mnichovské události a obětování Československa, dokázal alespoň uchopit ducha Čech a jeho prvořadý umělecký výraz, baroko.

S jakým mistrovstvím dokázal ocenit to, co je u nás opravdu obdivuhodné! Chrám svatého Mikuláše v něm vyvolal vášnivě zalíbení a český barok jej plnil nadšením. Jeho pozornosti neunikl žádný detail [...]. Během našich občasných společných procházek [...] jsme si prohlíželi výzdobu na fasádách [...]. Na jedné z nich v Celetné ulici je vyobrazena Panna Marie s Ježíškem. Madona plná pohybu a lehkosti jako by se hlasitě smála a zvedala svého syna do vzduchu [...]. Toto dílo si Claudel zamiloval do té míry, že se k němu pravidelně vracel, jen aby je znovu spatřil. Předtím vždy prohodil: „Pojďme se podívat na směřící se madonu“,

píše Zdenka Braunerová v již citovaném dopise Anně Bourgesové z listopadu 1911. Tento postřeh dokonale ilustruje text *Chvála Rakouska*, napsaný v roce 1936:

V Praze, spíše než ve Vídni, v Bavorsku nebo v Itálii, dospěl zřejmě barok ke svému nejzdařilejšímu výrazu a uskutečnil onen výjimečný a obtížný moment rovnováhy mezi věrností a lyrismem [...]. Mám na mysli ty krásné kostely Týn, Loretu, svatého Mikuláše, kde vše hledí k oltáři, kde vše je proniknuto vnitřním životem a výmluvností, kde celá budova je dílem milosti, kde vše je mírem, radostí, usebráním, skladbou a nejen úsměvem, ale přímo smíchem [...]. Není tato elegance, melodie, tato roztočilost duší Mozartovy hudby stejně jako barokního umění? [...] To je vskutku Portál Naděje, o němž hovořil Péguy [...].¹⁵

Už tento text „ospravedlňuje“ Claudelův přechodný pobyt v Čechách. Zdenka jej přivedla, kam bylo třeba.

Historické události dovedou Braunerovou do pevnosti vlastenectví a bojovného katolicismu. Zatímco Claudelův život se po roce 1911 vyznačuje usilovným vzestupem, Zdenčin je ve znamení soustředění, výjimečným bojem za ohrožené myšlenky, pozvolným slábnutím, trnitým i šťastným. Stejně jako další katoličtí intelektuálové nechová lásku k Masarykově Republice, která je v jejích očích příliš laická. „Být ka-

¹⁵ Claudel, Paul: *Œuvres en prose*, eds. Jacques Petit et Charles Galpérine. Gallimard, Paris (Bibliothèque de la Pléiade) 1965, s. 1087.

tolíkem a nepřátelským vůči Masarykovi i zřízení, vyžadovalo tedy velkou odvahu“, píše Bernard Michel.¹⁶ S podporou francouzského generála Maurice Pelléa, velitele vojenské mise v Praze (který si v roce 1921 vezme jednu z jejích neteří, Jarmilu Braunerovou) se nicméně podílí na organizaci první oficiální výstavy českého lidového umění v Pavilonu Marsan v Paříži v roce 1920. To znamená veřejné uznání, i když ve stejné době se Braunerová zřejmě ocitá stranou živých uměleckých proudů. Neobjevuje se v *L'art tchèque contemporain*.¹⁷ A navzdory významné retrospektivě svých děl v roce 1932 není zmíněna ani v knize Václava Nebeského *L'art moderne tchécoslovaque (1905–1933)*, vydané v roce 1937.¹⁸ Vydání *Figara* z 29. února 1928, věnované desátému výročí Československé republiky, ji v textu podepsaném Arthurem Novákem uvádí mezi umělci a připomíná její roli v obnově českého knižního umění.

Kolem roku 1895, [...] se Arnošt Procházka,¹⁹ ústřední postava moderní literatury, a malířka Zdenka Braunerová, oba dva orientovaní na Západ, vzbouřili proti bezvýraznosti a nevkusnosti knižní produkce. [...] Ke Zdence Braunerové se roku 1905 přidal Vojtěch Preissig [...]. Braunerová a Preissig jsou nejtypičtějšími představiteli prvního období mladého českého knižního umění, které končí rokem 1910 [...].

V revui *L'Europe centrale* z 2. června 1934 píše podobně Junia Letty: „Zdenka Braunerová byla podle názoru všech odborníků tvůrkyní moderní české knihy...“.

Zatímco Marten dramaticky a předčasně umírá v roce 1917, hned po vydání svého fiktivního dialogu s Claudelem *Nad městem*, trýznivého tázání po Čechách, Claudel a Braunerová snadno dospěli ke vzájemnému ocenění a dalších dvacet let se věnoval svým záležitostem, aniž by jeden druhého vyhledávali.

OBNOVENÍ VZTAHŮ

První o sobě dala vědět ona v dlouhém dopise v září 1933 adresovaném Claudelovi, v té době velvyslanci v Bruselu. Prosí ho, aby předsedal akademickému týdnu organizovanému pražskými benediktiny, dominikány a jezuitu pro katolickou mládež od 28. září do 6. října v Břevnovském klášteře. V ostrém textu, kde píše o „této zemi kacířů a zaslepenců“, „husitů, kteří neustále ponižují Čechy“, nacházejí ještě drsnější ozvěnu slavná Claudelova zuřivá slova z dopisu André Suarèsovi z 3. prosince 1911 na adresu Prahy, toho „řepného silá“, tentokrát u ní, vlastenky: „Ubohé Čechy se staly hnojištěm, kde nakonec vidíme růst lilie“, a „protože vždy může být ještě hůř“, tohle hnojiště „poslouží liliím, aby rozkvetly“ (což připomene dopis adresovaný Josefem Florianem Léonu Bloyovi v lednu 1904: „Jsme malomocní, tato země se podobá hnojišti pro jiné národy“).²⁰ K tomuto zoufalému volání zůstává Claudel hluchý. Nepři-

16 Michel, Bernard: *Prague Belle époque*. Aubier, Paris 2008, s. 368.

17 Matějček, Antonín — Wirth, Zdeněk: *L'art tchèque contemporain*. Jan Štenc, Praha 1920.

18 Nebesky, V. M.: *L'art moderne tchécoslovaque. 1905–1933*. Alcan, Paris 1937.

19 Šéfredaktor *Moderní revue*, první překladatel A. Gida do češtiny.

20 Bloy, Léon — Florian, Josef: *Correspondance 1900–1914*, předmluva Jeanne Boussac-Termier. L'Age d'Homme, Lausanne 1990.

jímá pozvání, kterým by si zadal. Krátce po tomto posledním dopise, 23. května 1934, Braunerová umírá.

V červenci 1911 jí básník dedikoval druhý díl svých divadelních her publikovaných v *Mercure de France*, těmito slovy: „Zdence Braunerové, osobě zvrácené a zločinné ...“.²¹ Otisk tohoto šlehu se objeví o třiatdvacet let později, v básni *In memoriam* z prosince 1934.²²

*O silné ženě se říká, že se směje ve svém posledním dni,
tak naše přítelkyně Zdenka, která pozvedá úsměv plný důvěry a lásky,
když nadchází čas odejít ke svaté Panně její země [...]
Pod jejím úžasným štětcem se rodily všemožné rudé i modré květy,
z jejího důmyslného dechu vyvstávali sklenění koníci.
A v té vždy děravé kapse se občas našlo trochu stříbra,
pro chudé, pro děti [...].
Už vás nespatriím, Zdenko, ochránkyně pana konzula a jeho rodiny,
Drahá, milá, statná přítelkyně, plavá a modrá,²³ kmotro mé holčičky!*

V Claudelově vzpomínce je Zdenka spojena se stereotypní dobovou představou o českých ženách, připomenutou ve *Svatém Václavu ze Svatých obrázků českých*, který je jí věnován, tedy „ženy trochu těžké modrooké“.²⁴ Tento posmrtný básnický portrét je nepřesný, poněkud andělský a zjednodušený. V emocích je Braunerová redukována na dvě převažující kvality, uměleckou fantazii a dobrotu. Pocta je laskavá, ale rozměr osobnosti nepostihuje, protože vylučuje další její schopnosti a jejich komplikovanou podobu. Claudel se ani nesnažil je poznat, a Braunerová se zřejmě ani nesnažila mu je ukázat.

Po setkání během první světové války a po ní měly obě vyhraněné a složité osobnosti, francouzský básník i česká umělkyně, své vlastní naléhavé úkoly a svou práci. Ona naplňovala roli angažované vlastenecké umělkyně a matoucí vpád nového politického režimu, vznik republiky v roce 1918, smete stranou její zájem o francouzské „ideály“²⁵ a přinutí ji ke změně života, k osobnímu i společenskému přizpůsobení. Právem pocituje ohrožení své země a jako profesionální „buditelka“ se vyčerpá až k smrti, jen aby se o tom vědělo. Proti lokálnímu a evropskému poslání Braunerové stojí vizionářské a univerzální poslání spisovatele Claudela, jeho touha „rozšířit zemi“ (podle slov Françoise Varillona).²⁶ Pro něj, ačkoli byl stále plný Číny, byl krátký čas strávený v Praze navzdory všem rozporům plodným přechodem: od této chvíle

21 Sbíрка Brigitte Braunerové.

22 Claudel, Paul: *Œuvre poétique*, předmluvu napsal Stanislas Fumet, ed. Jacques Petit. Gallimard, Paris (Bibliothèque de la Pléiade) 1968, s. 1896; otištěno (ve francouzském originále) též ve svazku *In memoriam Zdenka Braunerová*, ed. Josef Portman. Josef Portman, Lito-myšl 1935.

23 „Chère bonne amie, blonde et bleu“.

24 Claudel, Paul: *Svaté obrázky české*, přel. Jan Čep. Křesťanská akademie, Řím 1958, s. 10–11 („grosses femmes aux yeux bleus“).

25 Dopis Élemiru Bourgesovi, leden 1902, LA PNP, f. Z. Braunerová.

26 Varillon, François: *Accompagnement*. In: *Cahiers Paul Claudel*, č. 1. Gallimard, Paris 1959, s. 212.

se do jeho díla i vnímání světa vepisuje barokní estetika. Během pobytu, při němž Zdenka s diskrétní a oddanou velkomyslností sehrála tak trochu roli sestry fortynýřky, získal Claudel určitou představu o Čechách. Pro ni, mnohostrannou a neúnavnou umělkyni, vášnivou kulturní zprostředkovatelku, znamenal Claudelův pražský pobyt překročení prahu. V náročných stycích s básníkem musela hlouběji promyslet smysl svých postojů. A oba dva společně uznávali určitou škálu hodnot.

„Do našeho srdce se nezapisuje to, co je nápadné, nýbrž to, co je harmonické.“²⁷

Z francouzského originálu *Zdenka Braunerová, «tourière» de Paul Claudel à Prague* (in Didier Alexandre — Xavier Galmiche /eds./: *Paul Claudel et la Bohême — Dissonances et accord*. Classiques Garnier, Paris 2015, s. 139–152) se svolením autora a nakladatelství Classiques Garnier přeložil Josef Hrdlička.

RÉSUMÉ

Zdenka Braunerová, Claudel's Prague 'Gate-Keeper'

The artist-painter Zdenka Braunerová, as patriotic as she was immersed in European culture, was the incarnation of Bohemian qualities for Paul Claudel. Her personal, spiritual, and artistic devotion to the poet provided him with access to the Czech Baroque.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS

Zdenka Braunerová; Paul Claudel; Praha; Čechy / Zdenka Braunerová; Paul Claudel; Prague; Bohemia.

Brigitte Brauner

brauner.brigitte@wanadoo.fr

²⁷ Claudel, Paul: *Contacts et circonstances*, cit. (pozn. 1), s. 1112.